HC archief
Wim Laumans

haptonomisch CONTACT

jaargang 1, nr.4, sept. 1990

4

HC archief
Wim Laumans

Haptonomisch Contact

Tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

Redactieadres	:	d'Aumeriestraat 49 2586 XM Den Haag
Redactie	:	Ton Bergman, hoofdredacteur Mia F.W. van Luttervelt, secretariaat Michiel Reinders, financiën
Grafische vormgeving	:	Ingrid Ram, Kwarts Pers- en Produktiebureau, Delft
Omslagontwerp	:	Ton Bergman
Lidmaatschap Vereniging	:	De contributie voor 1990 bedraagt *f* 90,- per jaar, met inbegrip van toezending van het tijdschrift.
Gironummer	:	5124312
Bankrelatie	:	Amrobank, Rekeningnummer: 498982009, beide ten name van de penningmeester van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie, te Deventer, onder vermelding van: lidmaatschap.

Haptonomisch contact verschijnt vier keer per jaar en bevat oorspronkelijke artikelen, boekbesprekingen, verslagen van bijeenkomsten en alle andere artikelen, die hetzij de algemene grondslagen van de haptonomie representeren, dan wel daaraan gerelateerd kunnen worden, alsmede artikelen die de meningsvorming over haptonomie en de toepassingen daarvan bevorderen; berichten uit en over de vereniging.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voor bibliotheken en andere instellingen kost een abonnement zonder lidmaatschap *f* 50,-. Een present exemplaar is op aanvraag verkrijgbaar.

HC archief
Wim Laumans

Inhoud

Namens de redactie 2

Van de hoofdredacteur 3

Filosofische aantekeningen bij de haptonomie
Douwe Tiemersma 4

We shall overcome
Mia van Luttervelt 12

Psychomotore therapie, een lezing door Dr. J. Baardman
samenvatting van Michiel Reinders 17

Van de voorzitter 25
Jan Koolhaas

Handen schudden 27

Lustrumviering 29

Gedicht 31
Wil Ansink

Ingezonden brieven 32

Kort nieuws 35

Agenda 43

HC archief
Wim Laumans

Namens de redactie

Bij de krant is het nu komkommertijd en dat betekent dat allerlei rubrieken tijdelijk 'met vakantie' zijn. Wat **u** ervan merkt is dat deze HC niet precies op 1 september in de bus rolt, maar iets later. Hopelijk komt u uitgerust en verwarmd door de zon terug van uw vakantie en heeft u weer energie genoeg opgedaan om ook uw mening te laten lezen in HC.

In deze HC vindt u, naast informatie over het naderende lustrum, een cursiefje over 'schuddende' handen en een zelfgemaakt gedicht, nog een aantal aantrekkelijke artikelen.

Het hoofdartikel is van de heer *Douwe Tiemersma*, die vanuit zijn wetenschappelijke achtergrond schrijft over de fenomenologische methode waarop het lichaam benaderd kan worden. In dit eerste artikel probeert hij duidelijk te krijgen door welke bril je naar het menselijk lichaam kan kijken om in een tweede artikel (in een volgend nummer) iets te kunnen zeggen over de aard van de verschijnselen, die je daardoor aan het lichaam kunt waarnemen.
Mia van Luttervelt neemt ons mee door heden en verleden en nodigt ons wederom uit tot nadenken over onszelf.
Michiel Reinders heeft de lezing over psychomotore therapie samengevat, voor zover u die gemist heeft.
In de rubriek Kort Nieuws vindt u onder andere een belangwekkend verslag van een tuchtzaak aangaande ongewenste intimiteiten.

Vergeet u niet de datum van het lustrum, **1 december**, vast in uw agenda te zetten. Wij als redactie hebben ook iets te vieren, namelijk dat het ons is gelukt om een jaar lang een tijdschrift te maken. In het volgende nummer zullen wij daar van getuigen.

HC archief
Wim Laumans

Van de hoofdredacteur

Vanaf ons eencellige bestaan hebben we weet van wat goed voor ons is en wat slecht. Afhankelijk van de filosofie die we aanhangen, leggen we de nadruk op het goede of het kwade. Binnen de wereld van de haptonomie wordt nogal de aandacht gericht op het goede. Helaas — ook wij zijn mensen en niets menselijks is ons vreemd — geeft ieder een heel persoonlijke uitleg aan het begrip 'Goed'. Wat daarbij opvalt, is dat die uitleg vrijwel nooit ten nadele van de uitlegger gaat. Wat als goed voor onszelf geldt, moet ook goed zijn voor de ander.

Sexueel misbruik tijdens de therapie wordt dan verklaard als ' niet ongebruikelijk' binnen de haptonomische behandeling. Ongetwijfeld zal de beschuldigde verklaren slechts het Goede bedoeld te hebben voor zijn patiëntes. Dat zijn gezin er ook zo onder geleden heeft, wordt als verzachtende omstandigheid aangevoerd, terwijl het dus betekent dat hij nog meer slachtoffers gemaakt heeft. Via een 06-nummer biedt een haptonoom/masseur erotische behandeling aan. Vast bedoeld om goed te doen.

Dank zij de golf van publiciteit van de laatste maanden is het trendy om enige relatie met haptonomie te hebben. Hoe gebrekkig het soms ook over moge komen, elk protest tegen deze vorm van het goede moet van harte gesteund worden. We zullen ons tegen onszelf in bescherming moeten nemen, wil het werkelijk goede uit de haptonomie bewaard blijven.

In theorie weten we het wel, maar in de praktijk (letterlijk en figuurlijk) moeten we de neigingen van ons gevoel niet verklaren met ons verstand om het vege lijf te redden, maar de kronkelwegen van ons verstand in ons gevoel verklaren, verhelderen dus, als wat ze zijn: wegen die langs afgronden voeren en door diepe dalen, vooral voor de mens die zich aan ons toevertrouwt.

Ton Bergman

HC archief
Wim Laumans

Filosofische aantekeningen bij de haptonomie (1)

Douwe Tiemersma

Douwe Tiemersma studeerde biologie en filosofie in Amsterdam. Hij is docent wijsgerige antropologie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

De fenomenologische methode en haptonomie

Voor iemand die geen haptonomische opleiding heeft genoten en zelfs niet bij een haptonoom in de behandelkamer is geweest is het moeilijk over haptonomie te schrijven, zoals mij door de redactie is gevraagd. Toch is het niet onmogelijk, omdat de verschijnselen die in de haptonomie centraal staan universeel zijn en omdat ik op een andere wijze dan die van de haptonomie met deze verschijnselen bezig ben. Naast de algemene aandacht hiervoor in het dagelijks leven zijn er twee meer specifieke wijzen van actieve betrokkenheid: die van de filosofie en die van de yoga. Juist omdat de haptonomische verschijnselen universeel zijn, is het te verwachten, dat er buiten de haptonomie zoals deze door F. Veldman en anderen is ontwikkeld kennis en vaardigheden op hetzelfde terrein aanwezig zijn. Ik denk dat het voor de betrokkenen in alle richtingen nuttig is zich niet op te sluiten in het eigen hokje, maar een open communicatie met anderen te hebben over het gezamenlijke veld van interesse.

Wat ik in dit stuk zal bespreken is vooral de methode waarop het lichaam wordt benaderd, de wijze waarop toegang tot de verschijnselen wordt verkregen. Het is belangrijk om hierin duidelijkheid te hebben, omdat de wijze van kijken en kennen bepalend is voor de aard van de verschijnselen. Een wetenschap zal zich bewust moeten zijn van haar kentheoretische grondslagen. In een volgend artikel zal ik de aard van de verschijnselen aan de orde stellen die door de specifieke zienswijze zichtbaar worden. Hoewel over de methode en over de aard van het lichaam en van de tastwerkelijkheid in de haptonomie vrij veel is geschreven, is het nuttig deze nog eens

HC archief
Wim Laumans

expliciet te bespreken. Ik schrijf dit alles vanuit de achtergrond van een promotieonderzoek dat heeft geleid tot een boek met de titel *Body schema and body image*.[1)]

Er zijn vele wijzen waarop we het lichaam ervaren, waarnemen, kennen. Belangrijke punten van verschil tussen de diverse benaderingen zijn de afstand ten opzichte van lichaamsverschijnselen en de mate van objectivering van deze verschijnselen. In de wetenschappelijke traditie van het Westen koestert men de methode van afstand nemen en objectivering. De wetenschappelijke onderzoeker trekt zich zo veel mogelijk uit het veld van onderzoek terug om 'objectieve' gegevens te krijgen, d.w.z. zo onafhankelijk mogelijk van zichzelf als onderzoekend subject. Wat onderzocht wordt verschijnt dan als een ding dat geanalyseerd kan worden. Via beschrijving en experiment worden wetmatigheden gezocht, waaraan de verschijnselen zijn onderworpen. In de humane biologie en pathologie is veel van deze object-kennis van het lichaam verzameld. Zoals de Boer zegt: de empirisch-analytische wetenschap gaat uit van het postulaat van de analyseerbaarheid en het postulaat van de wetmatigheid.[2)] Ik voeg hieraan toe: ze gaat, ten derde, uit van het postulaat van de objectiveerbaarheid.

Binnen de wetenschappen heeft men echter ook oog voor de minder afstandelijke wijze van kennen van het lichaam, zoals deze voorkomt in het dagelijkse leven van mensen. Deze belangstelling betreft dan echter niet de eigen kenwijze van de onderzoeker, maar alleen die in het veld van onderzoek, bij mensen die worden onderzocht. In het gewone leven wordt het eigen lichaam meestal niet of niet sterk geobjectiveerd. Het eigen lichaam is gewoonlijk geen ding, geen object dat je hebt, want je bent ook je eigen lichaam. Het lichaam is een gevoelsmatige sfeer die tot jezelf behoort. De psychologie neemt vanuit het boven beschreven methodologische uitgangspunt deze lichamelijkheid als object van onderzoek. Ze reduceert daarbij deze lichamelijkheid tot een verzameling indrukken, tot een representatie, tot kennis of tot een attitude. In de psychologie zijn allerlei tests en experimenten ontwikkeld om hierover wetenschappelijke gegevens te krijgen. In de klinische neurologie sluit men zich gedeeltelijk bij deze

---

[1)] Douwe Tiemersma, *Body image and body schema. An interdisciplinary and philosophical study*, Swets en Zeitlinger, Amsterdam/Lisse 1989.

[2)] Th. de Boer, *Grondslagen van een kritische psychologie*, Ambo, Baarn 1980, § I,2.

HC archief
Wim Laumans

psychologische benadering aan, gedeeltelijk heeft men eigen methoden die op biologisch vlak liggen.

Het wetenschappelijke lichaamsschema- en lichaamsbeeld-onderzoek

Klinische neurologen doen allerlei standaardtests bij mensen met klachten over de localisatie van lichaamsdelen, over het wegvallen van het lichaamsgevoel (bijv. bij eenzijdige verlamming), enz. Een geblinddoekt persoon wordt bijvoorbeeld op een bepaalde plaats op het lichaam aangeraakt en hem/haar wordt gevraagd aan te geven waar de aanraking plaatsvindt. In een onderzoek worden veel opdrachtjes gegeven, zoals 'Grijp je linker oor met je rechter hand'. Fouten bij het uitvoeren van deze tests geven een indicatie over storingen op psychologisch functioneel en op neurobiologisch (anatomisch, fysiologisch) terrein. Rond 1900 vroegen neurologen zich af welke functie nu eigenlijk gestoord was. Ze noemden deze de functie van het lichaamsschema. De definitie van 'lichaamsschema' liep bij verschillende auteurs echter uiteen in twee richtingen. Enerzijds was er de psychologische definitie: de halfbewuste of niet-bewuste schematische waarneming en kennis van het eigen lichaam. De bewuste representatie van het lichaam werd het 'lichaamsbeeld' genoemd: 'The image of the human body means the picture of our own body which we form in our mind, that is to say the way in which the body appears to ourselves' (Paul Schilder).[3] Anderzijds werd de term lichaamsschema neurologisch geïnterpreteerd als het neurofysiologische model van de houding van het lichaam (Henry Head).[4] Dit model is als het ware een data base waarin de afmetingen, de mogelijke houdingen en de opeenvolgende feitelijke veranderingen van de stand van de lichaamsdelen zijn opgeslagen. Het levert een 'standaard' op grond waarvan aangepaste bewegingen direkt mogelijk zijn, 'just as on a taximeter the distance is presented to us already transformed into shillings and pence'. Het 'schema'-idee dat in deze context in de eerste decennia van onze eeuw opkwam, heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de latere ontwikkeling van de cognitieve en motor-control psychologie met haar schema-begrip. De definities van 'lichaamsschema' waren en zijn echter

[3] P. Schilder (1935), *The image and appearance of the human body*, International Universities Press, New York.

[4] H. Head and G. Holmes (1911-'12), 'Sensory disturbances from cerebral lesions', *Brain* 34, 102-254.

HC archief
Wim Laumans

vaak niet duidelijk. Met name de neurobiologische en psychologische aspecten in de definitie lopen vaak dooreen. Deze tweeslachtigheid wordt niet verduidelijkt, ook niet wanneer men van een nauwe verbinding tussen lichaam en geest spreekt.

Zoals boven is aangegeven is het lichaam in de psychologische benadering een verzameling indrukken, een representatie of kennis van het lichaam, maar ook de affectieve houding ten opzichte van het eigen lichaam. Al deze zaken werden en worden aangeduid met 'lichaamsbeeld'. Om deze diversiteit van aspecten van het lichaamsbeeld te bestuderen werden talloze verschillende vragenlijsten, gedragstests en projectie-tests (Rorschach en andere) ontwikkeld en toegepast. Deze grote verscheidenheid aan methodieken en definities in de testpsychologie en experimentele psychologie resulteerde in een onduidelijke situatie. De systematiek was ver te zoeken. Daarbij kwam nog het feit dat het onderzoek vaak onduidelijke resultaten opleverde en dat de gehanteerde methoden zwaar bekritiseerd werden.

De oorzaak van een groot deel van de onduidelijkheid zou gezocht kunnen worden in een gebrek aan wetenschappelijkheid van de neurologische en psychologische onderzoekers. Dit blijkt maar ten dele het geval te zijn. Velen gebruikten een strikte methode en goede statistische technieken. De definities en de theorie zouden verbeterd kunnen worden. Een voorstel hiertoe deed ik in het bovengenoemde boek. Maar ook dan blijken er grote moeilijkheden te zijn bij de interpretatie van de resultaten: wat is nu eigenlijk onderzocht? Wat bedoelt men nu eigenlijk met 'lichaamsbeeld'? De genoemde moeilijkheden zijn blijkbaar direkt verbonden met de aard van het 'object', nl. de ervaring etc. van het eigen lichaam. Door de wetenschappelijke methode wordt deze in de tests en in de experimenten op een speciale wijze geproduceerd, een wijze die het verband tussen dat wat men interesseert en allerlei onderzochte variabelen onduidelijk maakt. Blijkbaar is zoiets als de direkte ervaring en beleving van eigen lichaam niet goed met een wetenschappelijke methode, die gekenmerkt wordt door afstandelijkheid en objectivering, te onderzoeken. Het analyseren en beschrijven van wetmatigheden lukt enigszins binnen een bepaalde lijn van onderzoek, maar als de gegevens in een ruimere context worden geplaatst blijken ze van weinig of geen betekenis te zijn. De context die ons interesseert is die van het gevoelsmatig beleven van ons lichaam in de wereld. Deze is min of meer een eenheid, die niet geanalyseerd en op verbrokkelde wijze bestudeerd kan worden (tegenover het postulaat van analyseerbaarheid). Wanneer dit beleven wordt geobjectiveerd verliezen we juist dat wat ons interesseert en is het onderzoek niet relevant (tegen het postulaat van objectificatie). Juist

HC archief
Wim Laumans

in het geheel van beleven is geen sprake van strikte natuurwetten: er is een speelruimte (tegen het postulaat van wetmatigheid). Zinvol wetenschappelijk onderzoek op dit terrein blijkt op grote moeilijkheden te stuiten. Dat is een van de belangrijkste redenen dat het onderzoek aan het lichaamsschema en lichaamsbeeld na een hausse in de jaren vijftig en zestig voor een groot deel is ingezakt.

Vooral in de disciplines waarin men therapeutisch of opvoedend met de eigen lichaamservaring bezig is, heeft men niet bijzonder veel aan het wetenschappelijk onderzoek. De afstandelijkheid en objectivering sluiten niet alleen niet aan bij datgene waarvoor men interesse heeft: de niet-afstandelijke eigen ervaring, maar ook sluiten deze niet aan bij het terrein waarop men praktisch bezig is. Het aangrijpingspunt van de therapie is juist deze levende ervaring. Objectivering vaagt deze ervaring weg. Vandaar dat de therapeuten niet de wetenschappelijke benaderingswijze volgen. Welke dan wel? Dat is niet eenvoudig te zeggen, ook, gezien de literatuur, door haptonomen niet. Misschien kan een bespreking vanuit de fenomenologie en dialogische filosofie enige verheldering geven.

Fenomenologie en de dialogische hermeneutiek

F. Veldman spreekt op vele plaatsen in zijn boek over 'haptonomische fenomenaliteit'.[5] Deze wereld van haptonomische verschijnselen zijn voor hem het veld van onderzoek. De *verschijnselen* zijn blijkbaar geen *objecten*, zoals deze er zijn voor de wetenschap met haar postulaten van objectiveerbaarheid, analyseerbaarheid en wetmatigheid. Het hele boek staat vol van beschrijvingen van deze verschijnselen. Bijvoorbeeld, de *Persensus*: *'De Persensus is een - ieder mens in aanleg gegeven - ontisch vermogen tot affectief psychotactiel affirmatief contact (pag. 305).'* Dit is een algemene uitspraak, vanuit een onmiddellijk waarnemend contact met de betreffende verschijnselen. De verschijnselen die zich voordoen in het contact (affectie, psychotactiliteit, affirmatie) worden in de definitie als algemene beschrijving vastgelegd en ze worden verderop in de paragraaf nauwkeuriger beschreven. Dezelfde methode is te vinden in het boek van T. Troost, als hij schrijft over het lichamelijke voelen, de aanraking, de ontmoeting.[6] Deze

---

[5] F. Veldman (1988?), *Haptonomie. Wetenschap van de affectiviteit*, Bijleveld, Utrecht.

[6] T. Troost (1988), *Het lichaam liegt nooit*, Centerboek, Weesp.

HC archief
Wim Laumans

methode van de haptonomie als 'wetenschap van de affectiviteit' en als uitgangspunt van therapie wordt traditioneel de fenomenologische genoemd. De haptonomie volgt wel een speciale fenomenologie, omdat haar uitgangspunt het intieme contact is, net als in de haptonomische therapie. Alleen in het intieme affectieve contact komen de verschijnselen naar voren. Dit lijkt een dialogische situatie. De fenomenologische methode sluit dus de methode van de *dialoog* in.

De dialoog berust net als de wetenschap op bepaalde postulaten. In het genoemde boek van de Boer worden intentionaliteit, integriteit, rationaliteit, uniciteit en authenticiteit als postulaten genoemd. Het gaat in de dialoog om het begrijpen van elkaar. De dialogische methode is daarom een zg. hermeneutische. Steeds is een poging tot uitleg en begrip van wat de ander zegt: de tekst. Daarbij is de reeds aanwezige kennis van groot belang, omdat deze de context vormt, van waaruit de tekst wordt begrepen. De dialogische situatie verondersteld mondige en rationele personen die samen zoeken naar waarheid.

De moeilijkheid met het veld van de haptonomie is, dat personen de betreffende verschijnselen als spiertonus, begrenzing etc. vaak niet onder woorden kunnen brengen en dat spreken hierover geen oplossing geeft voor de problemen op dit terrein. Was dit het geval, dan was een gesprekstherapie voldoende. Dat er met de tast en het lichaamsgevoel wordt gewerkt geeft al aan dat het model van de dialoog niet voldoet. De Boer ziet deze moeilijkheid voor de psychologie en verdedigd daarom een 'kritische psychologie', die empirisch-analytisch is met een hermeneutische component, of die hermeneutisch is met een empirisch-analytische component. Dit houdt in, dat het rationele hermeneutische begrijpen alleen wordt aangevuld met oorzakelijk verklaren wanneer het begrijpen niet mogelijk is, zoals in een coma-situatie. Waar het ons nu om te doen is, is juist het middengebied, waarin het begrijpen vanuit redenen en het verklaren vanuit oorzaken samenkomen. Het is het gebied, waarin het object-lichaam en het mentale in elkaar zijn verweven.[7] Helaas geeft De Boer daarover geen uitsluitsel. Hiervoor moeten we teruggaan naar de fenomenologie.

---

[7] Zie ook E. de Graaf (1990), 'Wie weet wat voelen is?', *Haptonomisch Contact* 1, 5-11: haptonomie heeft haar plaats tussen fysiotherapie en psychologie in, maar de aanwezige kennis op beide gebieden is verbrokkeld en impliciet en kan daarom niet zomaar worden opgeteld.

HC archief
Wim Laumans

De existentiële fenomenologie

De voor ons relevante fenomenologie is de existentiële fenomenologie, zoals Merleau-Ponty en gedeeltelijk Buytendijk en anderen hebben ontwikkeld.[8] Als methode betekent deze fenomenologie een teruggaan naar de concrete situatie van het geleefde lichaam en de geleefde wereld, een situatie die in het leven van alle dag meer voorkomt dan de wetenschappelijke benadering. Het is deze weg, terug van de wetenschappelijke interpretaties, die ook F. Veldman heeft gemaakt. Hij is vertrouwd met de fenomenologische methode, met de fenomenologische taal en met de inhoud van Merleau-Ponty's filosofie, ook al geeft hij geen uiteenzetting over zijn methode en over de fenomenologie. Wanneer de verschijnselen van het geleefde lichaam en de geleefde wereld worden beschreven zonder objectivering is dit fenomenologie. Wanneer deze beschrijving blijft bij concrete situaties en bij empirische veralgemeniseringen spreken we van een fenomenologische wetenschap. Het grootste deel van de haptonomie is daarom zo'n fenomenologische wetenschap. Voor zover verschijnselen worden beschreven, die opgaan voor alle mensen - zonder deze verschijnselen zouden we niet van mensen kunnen spreken - is de fenomenologie filosofisch. Veldman beoefent dus filosofische fenomenologie als hij zijn definities geeft, zoals de boven vermelde definitie van 'Persensus': dit vermogen is ieder mens in aanleg gegeven.

De natuurwetenschappelijke, de haptonomische/existentieel-fenomenologische en de hermeneutische methode geven elk een door hun methode bepaald zicht op wat als de werkelijkheid van het lichaam en de wereld wordt ervaren. Iemands ken-instelling is van zeer grote invloed op dat wat zich vertoont. Of de ene beter is dan de andere is niet altijd even duidelijk Wel kan worden gezegd dat het praktische nut van een methode het belang van zo'n methode aangeeft. Wat dit betreft is de haptonomische/existentieel-fenomenologische methode van groot belang. Een bepaald veld van onderzoek en van therapie is uitsluitend via haar toegankelijk. Omdat wij Westerlingen van de 20e eeuw doordrenkt zijn met het lichaam-geest dualisme en het daarbij behorende methoden-dualisme (natuurwetenschappelijke methode - hermeneutiek) is het moeilijk een taal te vinden die op een adequate manier het veld en de praktijk in dit veld goed omschrijft. Wanneer we iets aan anderen duidelijk willen maken ten aanzien van dit veld kunnen we niet volstaan met het praten over bijvoorbeeld 'gevoel'. Om

---

[8] M. Merleau-Ponty (1945), *Phénoménologie de la perception*, Gallimard, Parijs.

HC archief
Wim Laumans

een geschikte taal, met bijbehorende theorie, te ontwikkelen lijkt een ruimere oriëntatie ook voor de haptonomie onontbeerlijk. Wat deze uiteenzetting over de methode van de haptonomie in ieder geval heeft opgeleverd is een zicht op de fenomenologie als een ruimere context, waardoor een beter begrip van de haptonomie kan ontstaan. Zeer vele wetenschapsmensen en filosofen hebben deze methode toegepast, filosofen hebben deze methode omschreven.[9] Tot de ontwikkeling van de haptonomie als zelfbewuste wetenschap is een oriëntatie op het terrein van de fenomenologie onmisbaar.

Na deze bijdrage over de methode worden een volgende keer meer inhoudelijke zaken in het veld van de haptonomie besproken. Daarna komen we terug op de relatie tussen de verschillende benaderingswijzen.

---

[9] Zie ook het artikel 'Wat doet aanraking' in deze aflevering, waarin wordt verwezen naar de fenomenologie en dialogische filosofie van Emmanuel Levinas.

HC archief
Wim Laumans

We shall overcome

Mia F.W.van Luttervelt

Sinds de vijftiger jaren heeft het gezamenlijk zingen van de protestsong 'We shall overcome' tientallen miljoenen mensen over de gehele wereld geinspireerd in hun geweldloos verzet tegen 'de autoriteiten'. Overal waar sprake was en is van rassenscheiding en onderdrukking, 'apartheid' of andere vormen van sociale discriminatie en onrechtvaardigheid werd en wordt dit lied gezongen.
In een indrukwekkende documentaire die in juli door de NOS werd uitgezonden onder de titel 'De machtige hymne van de hoop', werd niet alleen getoond hoe dit lied een symbool werd van geweldloosheid en liefde, maar ook hoe dit lied de mensen bundelde in hun strijd tegen eigen angst, wanhoop en ongeloof.
Wat mij opnieuw opviel is hoe lijfelijk deze geweldloze verzetsbewegingen altijd zijn: samen zingend en bewegend, elkaar aanrakend en vasthoudend, lichamelijk kwetsbaar en onbeschermd lopend temidden van potentieel geweld. En telkens blijkt in de geschiedenis de haast ongelooflijke kracht van geweldloos verzet. Zowel Mahatma Ghandi als Ds.Martin Luther King beklemtoonden, dat het niet gaat om een strijd tégen de Ander, maar om een strijd vóór rechtvaardigheid. Het is dit voortdurende appèl op universele menselijke waarden en grondwettelijke rechten, die uiteindelijk ongelijkheid opheft. De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen, dat ook telkens in de geschiedenis opnieuw blijkt, dat rechten alleen geclaimd blijken te kunnen worden, wanneer ze worden vergezeld door politieke en/of economische macht. Altijd opnieuw blijkt, dat affectiviteit én effectiviteit op de juiste tijd en in de juiste verhouding nodig zijn om positieve verandering te bewerkstelligen. Maar wanneer één mens zijn stem durft te verheffen, stemmen anderen mee in. En zelden verheft die ene zijn stem alleen vanuit en voor zichzelf. Hij schept pas moed wanneer het gaat om zijn kinderen, zijn lotgenoten, zijn volk, wanneer hij bewogen wordt door — universele — waarden die hemzelf te boven gaan en wanneer hij zich gedragen weet door

HC archief
Wim Laumans

anderen. In deze situaties gaat het niet om winnen of verliezen, — waarschijnlijk gaat het daar zelfs nooit om — , maar het gaat erom te doen wat je te doen hebt, dat zo goed mogelijk te doen en je daarop voor te bereiden. Wie daartoe in staat blijkt, is altijd winnaar, omdat hij zichzelf en zijn eigen angst overwint.

'We shall overcome, we shall overcome some day.
Oh, deep in my heart, I do believe,
we shall overcome some day.'

'We'll walk hand in hand, we'll walk hand in hand some day.
Oh, deep in my heart, I do believe,
we shall overcome some day.'

In de beginjaren van de haptonomie, toen naast de invloed van de oorlogsjaren de invloed van het franse existentialisme nog zeer merkbaar was in maatschappelijk engagement, betekende haptonomisch bezig zijn voor een aantal mensen dienstweigeren en burgerlijk verzet tegen bijvoorbeeld de volkstelling en kernbewapening. Vandaag de dag lijkt, zoals overal, ook in de haptonomie het maatschappelijk engagement wat geluwd. De meeste barricaden zijn geslecht en de grootste gevaren lijken de sluipmoordenaars van de media, de verdeeldheid en de commercie. Het aantal auto's tijdens cursusdagen groeit gestaag, evenals het consumptieve gedrag in de vereniging. In de maatschappij zijn de protestsongs vervangen door de kreet 'Aanvalle...!', het ideaal is snel rijk, chique en kampioen worden, liefst met zo weinig mogelijk inspanning en desnoods over de ruggen van anderen. Succes en winnen zijn 'in', solidariteit lijkt 'uit'.
De massale lijfelijkheid vinden we nu vooral bij het topsportgebeuren, maar het is maar al te vaak niet langer een strijd vóór iets, maar een strijd tégen een Ander, die dan alleen nog maar in de weg staat. De topsporters zelf lijken steeds moeilijker te kunnen voldoen aan de publicitaire en commerciële eisen die aan hen gesteld worden. Ook prestatief wordt steeds meer van hen gevraagd, het seizoen duurt langer, de concurrentie wordt steeds vinniger. Op vaak harde wijze worden de topsporters geconfronteerd met de betrekkelijkheid van winnen en verliezen. De bejubelde held van vandaag is de uitgejouwde verliezer van morgen. 'Voetbal is oorlog', sprak Michels jaren geleden. En dan ontstaat een wonderlijke, paradoxale situatie. Diegenen die in een haptonomische begeleiding mensen leren omgaan met hun eigen lichamelijkheid in grenssituaties van pijn en vreugde, succes en verlies; die haptonomisch geschoolde (fysio)therapeuten komen zelf

HC archief
Wim Laumans

ook onder druk te staan en daarmee de haptonomische benaderingswijze op zich. Dé grote, spraakmakende, geprezen én verguisde voortrekker is ongetwijfeld Ted Troost, al jaren. En dan wordt ook de discussie en de verdeeldheid in eigen kring steeds duidelijker: wat is wel en geen haptonomie? Is 'presteren' wel of niet haptonomisch? Is belangenbehartiging haptonomisch? Moeten haptonomische verworvenheden — 'zacht blijven' — dáár worden gebracht, waar mensen dreigen te worden platgewalst of juist bij de toppers die het voorbeeld geven en voor verandering kunnen zorgen? Betekent haptonomie altijd geweldloosheid? Geldt het principe van 'nil nocere', d.w.z. 'nooit schaden' alleen in therapeutische situaties of is het de basis van een haptonomische deugdenethiek? Wat is in de haptonomie 'ethisch gedrag'? Hoe haptonomisch gaan haptonomen zelf met elkaar om en in hoeverre hebben zij een voorbeeldfunctie?

De menselijke situatie is altijd dubbelzinnig. De franse filosoof Merleau Ponty is niet alleen de filosoof van het 'prolongement miraculeux de notre corps', de wonderbaarlijke verlenging van het lichaam, basisfenomeen in de haptonomie, maar vooral ook de filosoof van de dubbelzinnigheid. Hij accentueert in het ontmoetingsveld het samen-voelen en de gemeenschappelijkheid, a.h.w. de Moeder-situatie. De invloed hiervan is in de haptonomie duidelijk merkbaar. Daarnaast is de belangstelling voor Levinas groeiende. Deze latere franse filosoof benadrukt a.h.w. de Vader-situatie waarbij de één de Wet wordt gesteld, bepaald wordt door de Ander met een beroep op zijn unieke individualiteit en verantwoordelijkheid in de wereld. Het 'Gelaat van de Ander' blikt mij aan in de eeuwige keuzevraag: 'Homo homine lupus, is de ene mens de andere mens een wolf, ga je me doden, vermoord je me?' of voel ik mij aangesproken door zijn beroep op mijn medemenselijkheid: 'Ben ik mijn broeders hoeder?'. Bevestiging of ontkenning, sympathie of antipathie, acceptatie of afwijzing, leven of dood? De keuze kan mij tot in mijn kern raken. Met beide aspecten moet ieder mens leren omgaan. Want wie kan waarmaken, dat hij altijd zijn broeders hoeder is? En wanneer is nee-zeggen een vorm van bevestiging?

En zo kan de mens voor de keus komen te staan of hij wel of niet moet vechten in een situatie van strijd. In de 'Bhagavad Gita', onderdeel van het grootse epos 'Mahabharata', wordt dit thema behandeld op een wijze, die niet alleen in India gedurende eeuwen richtsnoer voor het leven is geweest, maar die ook voor mensen in het Westen in toenemende mate een inspiratiebron vormt en een leidraad voor hun dagelijks handelen. Het zal wel niet toevallig zijn dat dit epos in korte tijd in een schitterende vormgeving door diverse Europese televisiezenders werd uitgezonden. Waar in de film

HC archief
Wim Laumans

'Ghandi' de geweldloosheid centraal staat en Ghandi zelf uiteindelijk wordt vermoord, staat in de 'Bhagavad Gita' de krijger Arjuna centraal die strijd moet leveren tegen een vijandelijk leger, dat nagenoeg geheel bestaat uit bloedverwanten, vrienden en vroegere leraren. Zijn moed laat hem in de steek en hij wil afzien van het gevecht. De wagenmenner en geestelijk leidsman van Arjuna is Krishna, evenals Christus een avatar, een God die mens geworden is. Krishna probeert Arjuna ervan te overtuigen dat hij de strijd niet moet schuwen, omdat alleen het bijkomstige kan worden gedood en het wezenlijke onsterfelijk is. Het Zelf is ongeboren en onvergankelijk. Geboorte en dood betekenen voor het Zelf niet meer dan het aantrekken van nieuwe en het afwerpen van oude kleren. Arjuna is een krijgsman en daarmee heeft hij gekozen voor de plichten van een krijgsman en die plicht is vechten, naar eer en geweten en zo goed mogelijk. Het gaat erom, dat hij dat op een onthechte wijze leert doen in het besef, dat noch het wezenlijke in hemzelf, noch het wezenlijke in de Ander kan worden gedood. Alleen de strijd vóór rechtvaardigheid en tégen de menselijke beperkingen en tekortkomingen kan en moet worden gevoerd. Ook hier behoort de mens te doen wat hem te doen staat en alleen zó kan hij het goddelijke Zelf verwezenlijken. Leven en dood zijn daarbij smartelijk, maar betrekkelijk. Arjuna wint uiteindelijk de strijd, maar hij verliest alles en zijn vrienden en verwanten vinden de dood. Hij wordt voortdurend beproefd tot de laatste zinsbegoocheling van hem afvalt en hij, voorbij dood en leven, de eeuwige Werkelijkheid aanschouwt. De 'Bhagavad Gita' behandelt de verschillende wegen tot zelfverwezenlijking: de weg van kennis, de weg van liefde, de weg van de daad en de weg naar binnen in de vorm van meditatie en overdenking. Deze wegen sluiten elkaar niet uit en iedereen beoefent ze alle vier wel een beetje, al zal ieder naar zijn aard een voorkeur koesteren.
Haptonomie is de weg van de aanraking, die vóór de geboorte begint en verder gaat dan de dood. Het is een weg waarvoor kennis, liefde, daadkracht en overdenking nodig zijn. Er valt veel te leren van de 'Gita'.

Alle wegen leiden uiteindelijk tot zelfverwezenlijking. Alle strijd gaat altijd tegen angst, verdeeldheid en onwetendheid, die ons verhinderen de ware werkelijkheid te zien. Onze eigen revolutionair Willem van Oranje, een niet geweldloze, maar wel gelovige man schreef: 'Men hoeft niet te hopen om te ondernemen, niet te slagen om vol te houden'. Wellicht zouden we er wat vaker bij moeten zingen, samen of soms zachtjes in onszelf:

'We are not afraid, we are not afraid today.
Oh, deep in my heart, I do believe,
we shall overcome some day.'

HC archief
Wim Laumans

'We shall live in peace, we shall live in peace.
Oh, deep in my heart, I do believe,
we shall overcome some day.'

Literatuur:

1. Emmanuel Levinas, *De Plaatsvervanging*, Baarn 1987.
2. Maurice Merleau Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Gallimard, Paris 1945.
3. Swami Prabhavananda en Christopher Isherwood, *Bhagavad Gita*, Den Haag 1979.

HC archief
Wim Laumans

Psychomotore therapie, een lezing door Dr. J. Baardman

Michiel Reinders

In onderstaand verhaal vind u een samenvatting van de lezing die de heer J. Baardman op 10 mei 1990 voor de vereniging voor Haptonomie heeft gehouden over psychomotore therapie. De heer Baardman is universitair docent bij de faculteit voor bewegingswetenschappen van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Ik ben zeer vereerd dat ik in deze club het woord mag voeren. De voorbereidingscommissie en ik hebben een voorgesprek gehad en ik ben in het eerste nummer van het nieuwe tijdschrift aangekondigd. Op de één of andere manier vind ik het een mijlpaal. Ik denk dat de haptonomie een geweldige vlucht gaat nemen. ik ben zelf twaalf maal haptonomisch behandeld toen ik me ontzettend beroerd voelde en het heeft mij veel goed gedaan. Van daaruit denk ik dat de haptonomie een lang leven beschoren is.

Ik ga praten over psychomotore therapie. Ik werd net geïntroduceerd als universitair docent in de bewegingswetenschappen. Er is aan de VU een faculteit bewegingswetenschappen, een heel jonge faculteit. Hij bestaat ruim 20 jaar en is in het leven geroepen door vijf academici lichamelijke opvoeding. Nederlandse gymleraren hebben een uitstekende naam maar als een kind afwijkt van de norm, schiet de opleiding te kort. De faculteit maakt namens iedereen die wat met beweging te maken heeft, studie van de beweging. Ik vind het jammer dat het nu een enorme hi-tech faculteit is. Het is een soort beta-wetenschap met veel laboratoria en computers. Een paar jaar geleden is bijvoorbeeld de klapschaats ontwikkeld.
Ik zit op een hele kleine sectie die zich met bewegingstherapie bezighoudt. We zijn met z'n drieën op een faculteit van ongeveer 80 mensen. Ik heb oorspronkelijk psychologie gestudeerd en vanwege de therapierichting had

HC archief
Wim Laumans

men behoefte om een psycholoog aan te trekken, die ervaring had met de psychiatrie.

De psychomotore therapie, PMT, kent twee grote takken:

1. de bewegingsgerichte PMT en
2. de lichaamsgerichte PMT

De **bewegingsgeöriënteerde PMT**, is in de dertiger jaren ontstaan en is in Nederland begonnen in Santpoort (psychiatrisch ziekenhuis, red.). Vrij snel daarop in Heiloo, met de komst van de activerende therapie (stroming in de psychiatrie), geïntroduceerd door van de Scheer, een psychiater. De activerende therapie houdt in dat de mensen in de kliniek moesten opstaan, zichzelf wassen en aankleden; ze gingen naar bewegingsactivering, arbeidstherapie en er werd gevolkdanst. Er waren idealistische sportleraren die een paar uur gingen sporten met patiënten. De heer van Rozendaal deed dat in Heiloo. Die is nu erelid van de vereniging voor PMT.
Het idee was: je moet mensen onder de wol vandaan halen, ze moeten actief zijn en inderdaad neemt dan onmiddellijk de vernielzucht af, het hele ontremde gedrag komt ineens in proporties. Achteraf gezien is het een hele goede zet geweest. Het blijk een enorm therapeutisch middel om mensen in beweging te brengen.
Dat wat we nu de bewegingsgerichte psychomotore therapie noemen, blijkt enorm aangeslagen te zijn onder andere bij de psychiatrie. Voor u zal het niet nieuw zijn dat in het bewegingsgedrag heel veel af te lezen is. Psychiaters gebruiken het voor hun diagnostiek. Daarbij geeft deze vorm van therapie ook vreugde, dat is een kenmerk van het bewegend bezig zijn. Het passeert iemand buiten zichzelf, zoals dat in de filosofie heet.

Een psychisch gezond iemand kan zich verliezen in een boek, een film, een gesprek of in de natuur. Als je neurotisch of depressief bent, of een pijnpatient, dan kun je jezelf niet meer passeren. Die mensen zijn volledig gevangen in hun dwanggedachten of hun neerslachtigheid. Maar iemand kan nog zo neerslachtig op een bankje in de gymzaal zitten, als iemand een balletje in zijn richting schopt dan moet hij dat terugschoppen, dan kan bijna niet anders. Ook de sociale omgang wordt in de bwegingsgerichte therapie geoefend.
We hebben bijvoorbeeld pas een volleybalwedstrijd georganiseerd voor iemand die rücksichtlos egoïstisch is en daar ook voor verpleegd wordt. Ook in het volleyballen was hij heel dominant, iedereen opzij want hij moest smashen. Het zestal waarin hij zat stond met 11-0 voor, maar niemand had lol. De tegenstanders niet, maar de vijf anderen ook niet. Wij lieten hem

HC archief
Wim Laumans

toen onder het net doorwisselen, zodat hij iedere keer tegen zijn eigen voorsprong speelde. In de psychotherapie was al honderd maal tegen die man gezegd dat hij wat socialer moest worden; in de bewegingstherapie kan je dat veel inzichtelijker maken.
Een collega van mij promoveert binnenkort op 'running therapie'. Hij is met depressieve mensen gaan hardlopen, als duursport.
Zelf heb ik met mensen met straatangst gewerkt. In de gedragstherapie ga je dan met iemand aan de arm lopen en je probeert hoever iemand van de kliniek durft. De eerste keer is misschien maar twee meter en dan komt er een enorme paniek. Als je binnen die paniek blijft, je gaat terug, geeft dat vertrouwen. Typisch een haptonomisch principe denk ik, dat je iemand niet door zijn controle of spanning trekt, want dat heeft absoluut geen zin. Na verloop van tijd durft iemand 200 meter met de therapeut buiten de kliniek en nu sinds kort met de hulp van de *attributie theorie*, laten we iemand dan hard rennend teruglopen, hard rennend die 200 meter nogmaals overbruggen. De therapeut blijft staan waar de eerste keer de paniek begon. Nu blijkt paniek altijd samen te gaan met een rood hoofd, zweten en hartkloppingen. Als je hard gelopen hebt, krijg je dezelfde verschijnselen. De patiënt krijgt dus dezelfde verschijnselen als bij de paniekreactie, maar labelt, attribuëert ze nu aan het hardlopen in plaats van aan de straatangst en hoeft zich daarvoor nu niet te schamen.

De tweede stroming is de **lichaamsgerichte PMT**. Die heeft denk ik de meeste verwantschap met de haptonomie. Deze stroming is komen overwaaien uit Amerika, waar het weer geïmporteerd is door europeanen van voor de oorlog. Wilhelm Reich en andere mensen die gevlucht zijn voor het nazi regime en in Amerika begonnen zijn. De laatste twintig jaar komt dat allemaal naar Nederland. De bioenergetica, biorelease, een vorm van massage en *Pessotherapie*, genoemd naar een Amerikaanse therapeut die op het ogenblik in Nederland nogal furore maakt.
Het zijn allemaal therapieën waarbij je direct op het lichaam afgaat. Gelet wordt op de ademhaling, de spanning die iemand vertoont, de houding, de gebaren die iemand maakt. Het idee er achter is dat je vroeg-kinderlijke traumatische gebeurtenissen verdringt. Het is te erg om die continu in je bewustzijn te hebben en dan geeft het chronische spierspanning. Je hele geschiedenis zou daarin vastliggen. Als je die spanning opzoekt en je doet iets om iemand te laten ontspannen bijvoorbeeld door massage, of door heel lang die spanning juist op te voeren, zodat iemand op een gegeven moment moet loslaten, dan komt er vaak een herinnering boven waardoor de spanning ontstond. Mensen worden soms onder de handen van een fysiotherapeut heel verdrietig. Meestal doe je daar weinig mee, maar als je

HC archief
Wim Laumans

zou vragen wat zie je of wat maakt je zo verdrietig dan zijn het bijna altijd vroeg kinderlijke taferelen. Speciaal daarvoor is de *bioenergetica* ontwikkelt. Die zegt dat het veel levensenergie kost om die chronische spanningen vast te houden. Die levensenergie (bioenergie) die kan weer vrij stromen als je de spanning opruimt. Soms gaat dat heel mild, soms heel bruut. Ik vind het een beetje primitieve gedachte, maar ze doen soms hele aardige dingen in de psychiatrie. Het kan gevaarlijk zijn als je, wat je losmaakt bij iemand niet goed kan hanteren. Iedere neurotische klacht heeft een functie dus als je mensen ergens doorheen trekt, kunnen ze in een enorme hel terecht komen. Daar moet je heel voorzichtig mee zijn.

De ene kant van de lichaamsgerichte PMT is dus : je lichaam is je geschiedenis. (le corps est la memoire) De andere kant is de stroming die door Albert Pesso in Nederland is geïntroduceerd. Die gaat ervan uit dat spanning onvoltooid gedrag is. Volgens hem zit de spanning altijd in de 'buigers' en niet in de 'strekkers'. Je wilt eigenlijk wat doen maar je houdt jezelf in door vroeg kinderlijke verboden. Als je in een klimaat bent opgegroeid waar je weinig emoties mocht tonen, dan ga je je spontaan kinderlijke gedrag afremmen en dat levert spanning op. Die kun je hanteren door in een therapie mensen uit te nodigen juist allerlei dingen te doen vanuit die spanning. Dat is een hele andere benadering die te maken heeft met het idee dat ieder mens een individueel pakket aan talenten heeft, die hij één voor één onder beheer moet nemen. Jezelf ont-plooien. Je zit eigenlijk in de plooi qua vermogens en talenten. Jezelf ont-plooien wil dus zeggen dat je die talenten laat zien. Je ont-wikkelt jezelf. Deze visie is terug te voeren op de humanistische psychologie. Dit houdt in dat de mens op de wereld, zijn leven leeft om zijn mogelijkheden in beheer te nemen. Dat is de grootste drijfveer achter al je gedrag en je doet het door actie. Als die actie goed wordt ontvangen door je ouders dan is dat gedrag gevalideerd. Valt het in slechte aarde dan laat je dat gedrag na. Je hebt het vermogen nog wel maar je laat het gedrag na. Bij die Pesso therapie zit de sleutel tot al die vroeg kinderlijke remmingen in de emotionele motoriek.
Je hebt *reflexmotoriek* (spijsvertering, evenwicht), je hebt *doelgericht gedrag* (bijvoorbeeld: straks in de pauze koffiedrinken) en dan is er nog een derde mobiliteit en dat is *emotioneel gedrag*: de onbewust gebaren die je maakt, de houding waarin je zit, de spanning die je voelt. In de therapie kan je daar heel veel mee doen.

Tot slot wil ik nog iets vertellen over de plaatsen waar je de PMT tegenkomt. Dat is een heel breed terrein wat loopt van de premature en dysmature (veel te vroeg geboren) baby's tot de psychogeriatrie. Kinderrevalidatie, geestelijk

HC archief
Wim Laumans

gehandicapte kinderen, zwakzinnigenzorg, psychotische kinderen, autistische kinderen, dwangkinderen, hyperactieve kinderen.
In de volwassen psychiatrie is er geen grote kliniek meer of er is PMT, met gymzaal en sportveld, maar ook ruimte voor lichaamsgerichte therapie.
Een heel bruikbaar aanbod, zeker als je het afzet tegen andere vormen van therapie, die vaak maar heel weinig bijdragen aan de genezing.

Ook in de PMT kennen we een driedeling:

1. oefengericht werken, bijvoorbeeld in de zwakzinnigen zorg met oog-hand coördinaties.
2. ervaringsgericht werken, bijvoorbeeld bodyawareness. Mensen met vraatzucht (adipositas) die ruiken en proeven niet meer. Je kan oefeningen doen met een appel: laten ruiken-tasten en een appel in een jute zak doen en je eigen appel eruit zoeken. Jan Dijkhuis heeft daar hele series oefeningen mee, met citroenen onder andere.
3. trauma of conflictgericht maar dan in de zin van psychische conflicten die in jezelf strijden en je manier van doen bepalen.

Ikzelf denk in ieder geval dat er een vruchtbare samenwerking zou kunnen zijn tussen haptonomie en de PMT, met name met die lichaamsgerichte vorm.

—...—

Na de pauze wordt in overleg met de zaal voor de volgende onderwerpen gekozen:

1. Er werd ingegaan op het uiterlijk en de rol die dat in de therapie kan spelen.
2. Een casusbespreking
3. Een oefening uit de Pessotherapie, die in het kader van dit verslag niet wordt beschreven.

De heer Baardman gaat in op de onderwerpen:

Ik wil graag wat zeggen over de waardering van het uiterlijk. Het is een totaal over het hoofd gezien gebied als je zelf tevreden bent over je uiterlijk, kun je je bijna niet voorstellen hoe mensen daarover kunnen inzitten. Dat lukt wel als mensen echt niet om aan te zien zijn, na een ongeluk of iets dergelijks. Maar er zijn heel veel mensen die denken dat ze lelijk zijn en er normaal

HC archief
Wim Laumans

uitzien. Als je ze vraagt wat of waar ze ontevreden over zijn, dan hebben ze daar een goed beeld over en hun lichaamsschema valt samen met dat beeld. Als iemand hele grote oren heeft, dan is dat maar een fractie van zijn lichaam, maar dan kan het lichaamsschema helemaal samen vallen met die te grote oren. Mensen denken vaak dat iedereen daardoor geschokt is en dat ze een levenspartner en een vriendenkring wel kunnen vergeten. Als bij een sollicitatie, die persoon een hele mooie brief geschreven heeft en hij wordt opgeroepen en de personeelschef ziet hem staan, dan denkt hij dat de personeelschef denkt: wat moeten we met iemand die zulke grote oren heeft. Rond dat uiterlijk zitten vaak geweldige catastrofale verwachtingen, zoals dat heet. Desondanks wordt er niet stelselmatig naar gevraagd in de therapie. In de pauze sprak ik met een paar collega's van u en het viel me op dat er één iemand was die wel systematisch navraag doet naar wat iemand van zijn uiterlijk vind, met behulp van een vragenlijst. Mij lijkt het de moeite waard om in jullie haptonomie praktijk bij ieder eerste contact met een patiënt de vraag te stellen: ben u tevreden met uw uiterlijk? Als iemand dat niet is, zeker als het een obsessie is, dan denk ik dat je zittingen verliest omdat de patiënt bezig is met wat jij als therapeut van hem vind. Terwijl als je het bespreekbaar maakt dan ontmythologiseer je het wat.

Ik heb eens een groepstherapie aangeboden genaamd het 'catastrofen theater'. Dat is een groepje mensen die zich lelijk voelen, maar dat eigenlijk niet zijn. Of het misschien wel zijn, maar dat zo opblazen, dat hun hele leven erdoor wordt vergald. Tegen iemand zeggen: 'je zit nu wel over die oren in, maar je hebt toch mooie handen of mooi haar', dat helpt niet. Dat is iemand iets afnemen, het ontkennen. Hij of zij vindt zich lelijk en dat laat ik bestaan.
Bij de eerste bijeenkomst heb ik mensen een logboekje gegeven en gevraagd of ze een hele week wilden bijhouden wat ze allemaal nalieten vanwege hun uiterlijk. Na een paar dagen stond dat boekje boordevol met bijvoorbeeld: niet natafelen, hun best doen om een éénpersoons kamer te krijgen (het was op een neurosekliniek), 's avonds niet in de conversatiezaal gaan zitten enzovoort. De laatste avond voor de tweede bijeenkomst moesten al die punten dan in rangorde ingedeeld worden, van dingen die je nog wel gedurfd had tot dingen die je voor geen goud gedurfd had. De sauna is natuurlijk veel moeilijker dan het laatste journaal meepikken in een schemerige huiskamer. Ik gaf dan kleine opdrachten als huiswerk.
Er was bijvoorbeeld een meisje, die ervan overtuigd was dat ze er wel aardig uitzag, maar dat ze afschuwelijk was omdat ze twee vetrollen had die altijd lubberden als ze zat. Ze is anderhalf jaar in die kliniek geweest en kwam op de meetings altijd te laat. In de status stond dat ze, laten we haar even Miep

HC archief
Wim Laumans

noemen, geen zelfdiscipline had. Miep bleek echter gewoon te laat te komen omdat er dan geen stoel of bank meer vrij was en zij dus een beetje zogenaamd mokkend in de vensterbank kon gaan zitten, dan voelde of zag niemand die vetrollen. Haar huiswerk was dat ze op een meeting op de bank moest gaan zitten, geflankeerd door twee mensen die daar dan net geen hinder van hadden. Ze zou dan ook op tijd komen. Ik vroeg toen, wat is nou de grootste catastrofe die plaats zou kunnen vinden als je dat doet. Zij zei: 'ik denk dat mensen, als ik naast ze ga zitten, opveren en zeggen dat ze niet een vol uur naast zo'n walgelijk dik mens kunnen zitten.'
We spelen het dan na en soms werkt dat ontnuchterend. Als dat niet het geval is, gaan we nog even door, dan is mijn vraag: wat zou je bijvoorbeeld doen als die mensen met veel misbaar opstaan. Miep: huilend weglopen of me ziek melden. Dan vraag ik: wat is een betere reactie? Als Miep het niet weet vraag ik het de anderen, waarbij de één dit zegt en de ander dat. Vervolgens vraag ik Miep wat nou een reactie is die zij eventueel zou kunnen geven. Met dat antwoord doen we het hele theater nog een keer en zetten die twee (die op staan!) op hun nummer. Het werkt heel goed om iemand uit de slachtofferrol te helpen komen en de negatieve gebeurtenis zo andersom te attribuëren. Als je informeert naar iemands uiterlijk, help je de cliënt en is het kennelijk een thema waar jij aandacht voor hebt.

Wanneer je bij een intake informeert naar een incest verleden, dan komt binnen een maand of vier dat verleden in de kliniek ter sprake. Het antwoord is meestal negatief, maar je maakt iemand duidelijk dat er in de kliniek aandacht voor is.
In het algemeen weten mensen niet hoe ze eruit zien en hoe ze overkomen. Als je je stem voor het eerst op de band hoort, klinkt dat raar. Twintig studenten heb ik wel eens een fotokopie van hun hand laten maken, maar niemand herkende zijn hand terug, iedereen zat op ringetjes of wratjes te letten. Dus je weet weinig van jezelf en hoe minder je van iets weet des te gemakkelijker leent het zich om je onzekerheid op te projecteren. Want alle basale onzekerheid zoekt een kapstok.

Wat betreft die casus bespreking, is het misschien leuk om iets buiten de lichaamsgerichte hoek te vertellen.

Op de kliniek was een vrouw opgenomen van 28 jaar. Die deed wat ze daar ook wel noemen 'zachte bioenergetica'. — Je hebt een harde lijn, die ervan uitgaat dat als je doodmoe bent, je drempels verlaagd zijn. Allerlei trauma's en kampervaringen krijgen dan een kans om in je bewustzijn te komen. De harde lijn betekent dan dat mensen bijvoorbeeld anderhalf uur aan het

HC archief
Wim Laumans

rennen zijn of in moeilijke houdingen staan. De zachte lijn zegt dat dat allemaal onzin is want dat je lichaam je geschiedenis is dus waarom zou je iemands drempels verlagen? Zij werken met hoe iemand zich presenteert — Die vrouw ging liggen — ze had er een maand over gedaan om dat te durven — en ik vroeg haar: waar wil je dat ik ben om het veiliger voor je te maken? Hiermee geef ik iemand de gelegenheid om de ambiance zelf te maken en dat kan een gevoel van veiligheid geven in een situatie die in zekere zin of gênant of onveilig is.
Terwijl ze lag viel het mij op dat ze haar hoofd een beetje naar links had en liggen en haar benen en twee voeten naar de andere kant. In de 'zachte bioenergetica' vraagt iemand dan bijvoorbeeld: het valt me op dat je zo ligt, kijk eens wat er gebeurd als je je voeten de andere kant op legt? Dat vroeg ik haar ook en ze deed haar voeten de andere kant op en ze raakte onmiddellijk in paniek. Voordat je dan zegt: doe je voeten maar weer terug is het beter om te vragen naar wat haar zo bang maakt. Je kunt altijd nog zeggen doe je voeten maar terug of gooi je op je zij. Zodra je een grote beweging maakt zijn de paniekbeelden weg. Ik vroeg haar daar naar en ze antwoorde: „Het lijkt net alsof mijn benen uit de kom geschroefd worden, dat ik dan niet meer weg kan." Toen ik vroeg waar ze dan heen wilde kwam er een heel helder beeld bij haar op: op haar achttiende had ze als leerling verpleegkundige in een kliniek gewerkt. Elke week was ze met een groepje wat ontremde mannen in een ruimte en omdat je als stagiaire niet al die twaalf mannen in de gaten kunt houden, deed de leiding de deur aan de buitenkant op slot. Omdat alle stagiaires dat roosteronderdeel hadden durfde ze daar bij de supervisie nooit iets over te zeggen. Ze dacht dat ze de enige was die daardoor totaal van slag was. Het moet een ramp voor haar zijn geweest al die jaren dat ze eens per week er niet uitkon.
Hiermee wil ik zeggen dat je met hele kleine interventie dus dingen op gang brengt. Je legt je hand op iemand hoofd of eronder en het levert direct iets op.

Na zijn verhaal werd er nog een korte discussie met de zaal gehouden. De heer Baardman besloot de avond met een oefening uit de Pessotherapie.

HC archief
Wim Laumans

Namens het bestuur

Van de voorzitter

Al pratend, vergaderend liet de redactiecommissie ons, het bestuur, mij, de voorzitter, weten: schrijf nu eens op wat je doet als bestuurslid; waar zijn jullie mee bezig? Nu vind ik dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. Maar toch, een poging daartoe bij dezen..

Wanneer ik in de statuten kijk, dan staat er heel simpel in art. 11 lid 1:
'het bestuur is belast met het besturen van de vereniging.' Wel, dat is dan duidelijk, maar echt weten wat we doen of wat onze taak is als bestuurslid, is nog niet helder.

Kijk ik naar mezelf, naar mijn functie als voorzitter, dan is er verschil met vorige functies die ik had. Toen was er een duidelijke taak, een klus die geklaard moest worden en vaak ook nog binnen een beperkt tijdsbestek. Maar nu: voorzitter vande vereniging...

Natuurlijk zijn er een aantal dingen duidelijk; het voorzitten en leiden van de algemene ledenvergadering. Dat kost 'zweet', want zo'n vergadering leiden vind ik geen sinecure. Het leiden van bestuursvergaderingen, het bewaken van de agenda, letten op de klok, want we moeten allemaal weer naar huis. Ik zelf woon ook niet handig dicht bij daar in het zuiden van Nederland: Stramproy is een grensplaats tussen Nederland en België.

Het vertegenwoordigen van de vereniging naar buiten toe is op zich een leuke taak, maar een speech houden bij een afscheidsreceptie bijvoorbeeld, waarbij alle ogen op mij gericht zijn, bezorgt mij natuurlijk ook de nodige bibbers en kriebels, kortom spanning en angst in mijn lijf.

Maar voor een voorzitter is er natuurlijk nog veel meer te doen. je moet de vaart erin houden, de boel moet in beweging blijven. Dat betekent dus veelvuldig, soms één keer per week, maar meestal een paar keer per week telefonisch overleg met secretaris en penningmeester, zodat je van elkaar weet wat er omgaat en waar je mee bezig bent.

HC archief
Wim Laumans

Waar praten we dan over? Het financiële reilen en zeilen van de vereniging. We hebben gelukkig nu een penningmeester, die als waakhond bij de schatkist ligt te grommen. De papierwinkel die daarbij hoort is nu ook goed geregeld, dat geeft een rustig gevoel. Met de secretaris lag het contact in dezelfde orde, met dat verschil dat Hans Koerts over veel meer ervaring beschikte op bestuurlijk gebied dan ik. Dus ik leerde veel van Hans. Hij kon mij nog wel eens terugfluiten en corrigeren omdat er vaak zaken aan de orde waren die voor de toekomst best vèrstrekkende gevolgen zouden kunnen hebben. Ik mis Hans dus best. Gelukkig zijn we nu in onderhandeling met iemand die reageerde op de oproep in HC nr. 3 voor de secretarisfunctie.
Inmiddels kan ik ook berichten dat de secretarisfunctie nu vervuld gaat worden door de heer G. Klabbers. Hiervoor zullen we binnenkort een algemene ledenvergadering uitschrijven.

Dit laatste punt, het vervullen van vacatures is voor mij toch een gevoelig punt wanneer je je realiseert dat we een vereniging zijn van ongeveer 500 leden en dat het zeer veel moeite kost om de bestuursposten te bemannen of om leden te krijgen voor een commissie. Mensen oefenen zich in het nee zeggen denk ik dan of misschien een rondwarende 'Jan-Salie-geest'....

Ik merk al schrijvende dat ik verder ga dan wat de hoofdredacteur vroeg, maar het is natuurlijk wel de sores waar ik als voorzitter mee te maken heb.

Zeer prettig is het dat er nu twee mensen bij het bestuur zijn gekomen die meelopen, meedenken, kortom mee-functioneren en zo later nog eens in een andere bestuursfunctie kunnen groeien.

Op dit moment zijn we met z'n, allen druk bezig met het op poten zetten van een lustrumfeest, eind dit jaar. Hierover hoort u binnenkort meer.

Daarnaast is er de discussie om aan belangenbehartiging te gaan doen, ook binnen het bestuur een heet hangijzer, waarbij de gemoederen aardig verhit kunnen raken. Deze materie vraagt dan ook een zeer omzichtige behandeling, waarbij ook weer geldt: 'haastige spoed is zelden goed'.

Al met al is de kreet uit art. 11 lid 1 van de statuten 'het besturen van de vereniging' dus best een veelomvattende klus. Dit moge blijken uit mijn verhaal. Maar het is ook leuk om op deze wijze met elkaar en dus ook met de haptonomie bezig te zijn en zolang ik het leuk vind, blijf ik ermee bezig.

Jan Koolhaas

HC archief
Wim Laumans

Handen schudden

Op de televisie zie ik regelmatig mensen elkaar de hand 'schudden', vooral als er weer een of andere overeenkomst of verdrag is ondertekend. Na het zetten van hun krabbel staan de ondertekenaars dan van elkaar afgewend en vriendelijk lachend naar de omstanders langdurig aan elkaars arm te zwengelen. Dikwijls gebeurt het voor het oog van de voltallige wereldpers; blijkbaar om iedereen te tonen hoe eens ze het zijn.

Maar wat zie ik nu werkelijk? Niet hoe eens ze het zijn. Ik zie twee mannen die elkaars hand vast hebben en er aan schudden zoals je aan een appelboom kunt schudden. Net alsof ze de hoop hebben dat er alsnog een rijpe gedachte uit de ander valt. Die ander houdt zijn gedachten — voor zover hij die heeft — echter voor zich en zorgt er al glimlachend voor dat het schudden niet verder doordringt dan de elleboog, of op zijn hoogst de schouder. Wat er overblijft zijn twee handen met daaraan twee stukken arm die een geheel eigen leven lijken te leiden (of lijden?). Ze voeren samen een toneelstukje op dat de omstanders blijkbaar overeenstemming moet tonen, maar uit niets laten de handenschudders blijken dat ze die overeenstemming ook voelen en dat het handenschudden een emotionele waarde heeft.

De emotionele waarde van een handdruk zal ik sinds die ene nooit meer vergeten. Ik had een lang en openhartig gesprek gehad met een medewerker aan de universiteit over mijn problemen met mijn studie. Hij had mij aangehoord, vragen gesteld, suggesties gedaan en over zijn eigen problemen binnen de faculteit verteld. Mijn problemen werden niet opgelost, maar het was goed er zo over te praten en mijn gedachten en gevoelens op die manier te kunnen spiegelen aan die van een ander. Na afloop stonden we op en gaf hij mij een hand. Op dat moment ging er een soort schok door me heen. De handdruk was een totale bevestiging van ons gesprek. Hij bevestigde de waarde en de intensiteit en was voor mij op dat moment zowel een bevestiging van mezelf als een blijk van steun voor mijn problemen.

Sinds die handdruk ben ik me zeer bewust van alle handen die ik schud, zowel wanneer ik mensen ontmoet als wanneer ik afscheid van ze neem. Geregeld ontmoet ik echter een leegte, een hand die me uit beleefdheid wordt toegestoken maar ergens tussen mij en de ander blijft zweven. Zo'n hand laat ik maar snel weer schieten. Mijn handen hoeven geen toneelstukje op te voeren. Maar ik vraag me vaak af wat er zou gebeuren als iedereen bij een handdruk zou durven voelen. En wat zou er gebeuren als alle regeringsleiders en andere bollebonzen durfden te voelen wat voor een hand ze drukten....

HC archief
Wim Laumans

OUWEHAND
CONGRESCENTRUM

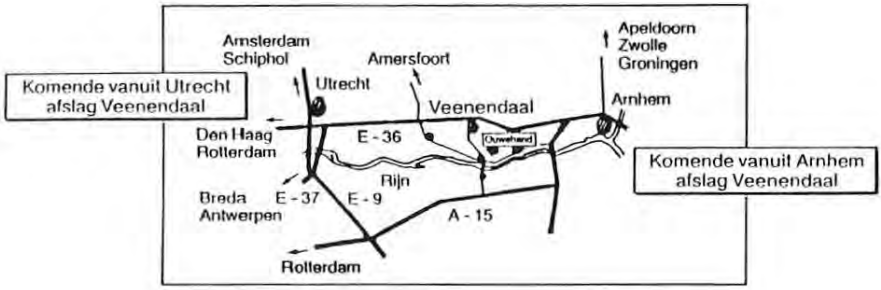

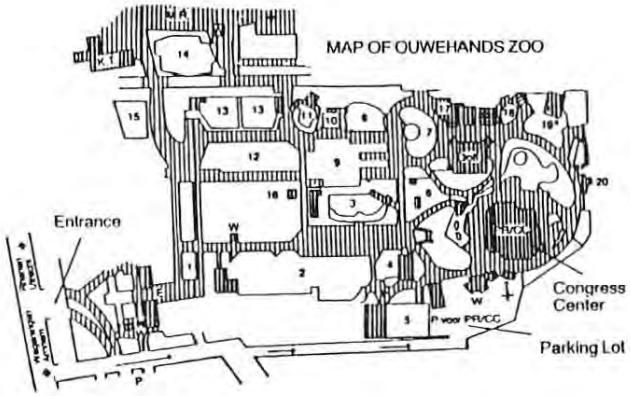

HC archief
Wim Laumans

Lustrumviering

Op **1 december 1990** vieren wij het Eerste lustrum van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie. Die datum komt met rasse schreden naderbij. Wij, als lustrumcommissie, hebben ons best gedaan om een aantrekkelijk en bij de festiviteiten passend programma in elkaar te zetten. Ook uw partner is van harte welkom.
De plaats waar het gehouden wordt, is zowel goed bereikbaar met openbaar vervoer als met privévoertuigen en is centraal in het land gelegen. Dit alles voor een acceptabele prijs.

Plaats: Ouwehands Dierenpark, c.q. congrescentrum in Rhenen. (Gld); 10 minuten lopen vanaf het station, bushalte voor de deur, afslagen vanaf diverse wegen. (zie plattegrond)

Programma:

16.00 Ontvangst
De koffie staat klaar. Wanneer u wilt kunt u hieraan vooraf een bezoek aan de dierentuin brengen. Voor congresgangers is de toegang gratis.

16.30-19.00 Minicongres, bestaande uit een aantal korte lezingen gegeven door prominente persoonlijkheden uit de wereld van de haptonomie. Zij zullen hun persoonlijke visie geven.

19.00-20.00 Aperitief in het tropisch aquarium, tegelijkertijd is er gelegenheid om het bestuur te feliciteren.

20.00-24.00 Buffet-dansant begeleid door het orkest 'Riveside Revival'. Er zal een warm en koud buffet worden geserveerd, waarbij ook aan vegetariërs is gedacht.

HC archief
Wim Laumans

Praktische zaken:

Kosten: *f*60,- per persoon

Inschrijving: Vóór 1 november 1990, door inzending van het inschrijfformulier en gelijktijdig overmaken van het bedrag op: **Amrobank nr. 438178161, t.n.v Marian Moed, Amsterdam**, onder vermelding van lustrumviering. Het inschrijfformulier vindt u in een folder, die op 20 september wordt uitgedeeld (en anders wordt toegestuurd).

Telefoon: U bent de hele dag telefonisch bereikbaar onder nummer: 08376-12211 (congresbalie).

Overnachten: In de directe omgeving is logeergelegenheid, te weten:
Het Paviljoen
Grebbeweg 103-105, 3911 AV Rhenen. tel: 08376-19003

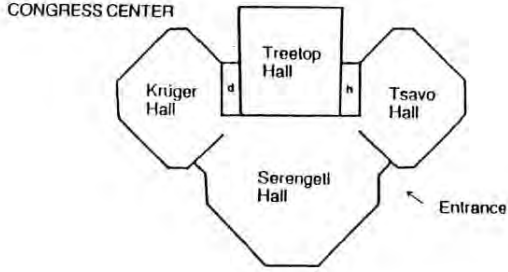

HC archief
Wim Laumans

Nauw'lijks ontpopt vloog ik richting maan
Voelend de roep tot ontmoeting.....
Vleugels bevend ontvouwd in de nacht.....
Getrokken tot hoopvol licht.....

Straatlantarens:
Valse manen
Schroeiende vleugels
Dans om de lamp.....

Daar is weer je stem.
Weer de pijn van jouw reddende handen.

Mijn hart staat stil.
In jouw ogen zie ik dat ik weder faal.

Waar vind ik mijn maan?.....
Waar is mijn weg?.....

Hoeveel lokkende lichten
kunnen mijn vleugels nog branden
voor ze zijn weggeschroeid?.....

Wanneer versta ik jouw harder wordende handen?.....

Waarom laat ik mij lokken en vlieg ik van lamp tot lamp.....

Wil Ansink

HC archief
Wim Laumans

Ingezonden brieven

Wat doet aanraking?

Haptotherapie is een praktijk: een praktisch gebeuren. Nadenken daarover, reflectie daarop, kan een (praktijk)theorie opleveren, iets als haptonomie. Hoe is het met de theorie gesteld?
De vraag leeft binnen de haptotherapie — met als probleem de aansluiting tussen het theoretisch kader en de praktijkervaringen — maar die vraag doet zich ook daarbuiten voor. Zo overkwam het mij als filosoof dat ik, sinds mijn ervaring als 'cliënt' van haptonomische 'behandeling', door het verschijnsel geboeid bleef. Gaandeweg werd me vervolgens duidelijk dat de filosoof wiens werk ik vertaal en bestudeer — Emmanuel Levinas — het nodige te vertellen heeft dat een aanvulling of ondersteuning kan bieden bij haptonomische theorievorming. Voor mij is het probleem: hoe kom ik met de theorie nader tot de praktijk. En dat leidt tot een uitnodiging aan 'haptisch werkenden' om samen enkele bijeenkomsten te wijden aan een onderzoekje.

Levinas is een sterk fenomenologisch georiënteerde denker. Niet alleen omdat hij ooit leerling was van E. Husserl, maar omdat hij zijn leven lang bezig is gebleven met studies rond concrete fenomenen. Als filosoof houdt Levinas zich niet expliciet bezig met vragen van ontwikkeling of van therapie. Het gaat hem om wat algemeen, dat is te zeggen voor ieder mens, voor ieder 'uniek subject' van betekenis is. Daarbij speelt de mogelijke relatie tot het andere, en vooral tot de andere mens, een sleutelrol. Hij onderzoekt en bespreekt dus fenomenen op het vlak van de relatie van de ene mens tot een ander en voorafgaand daaraan en in verband daarmee, fenomenen van lichamelijkheid.
In het 'haptisch contact' spelen in concreet lijfelijke gestalte allerlei kwesties, die in andere therapieën deels via verbale vormen tot uiting komen. Belangrijke vragen zijn dan bijvoorbeeld: hoe ga je om met grenzen — je eigen grenzen en die van de cliënt; en: in hoeverre is er sprake van afstand — al dan niet bewust, al dan niet gewild.

HC archief
Wim Laumans

Karakteristiek voor alle bewustzijn, aldus Levinas, is dat je buiten de wereld, als object, blijft. Het subject maakt de wereld met behulp van zijn maten en regels tot iets van zichzelf, dat als 'zelfde' van buiten tot hem komt: hij wordt er vrij van en vrijblijvend. Van primair (of zelf voor-primair) belang is volgens hem echter, wat ons denken te buiten gaat. Alleen uit die hoek immers kunnen wij aan de weet komen, hoe we ooit aan oordelen toekomen: aan een oordeel over ons handelen, maar daarmee ook aan rationaliteit als denkdiscipline.
De weg waarlangs Levinas zijn lezers leert daarachter te komen loopt uiteraard niet via denken alleen. Wij kunnen leren luisteren naar onze gevoeligheid. Dit moment van leren-voelen lijkt tal van aanknopingspunten te bieden met praktisch therapeutisch handelen.
Hoe kom ik aan gevoeligheid? Het begint, of is al begonnen bij wat Levinas noemt: de aanraking. Daarin stelt een subject zich open voor een ander. Het laat zich door het andere raken in een inspiratie, waarbij het anderszijn van het andere niet wordt 'gerespecteerd' — dat zou nog een bewuste, gewilde act kunnen zijn — maar waarin het andere oneindig méér ander wordt, naarmate het subject er dichterbij komt, mee toe-nadert. Fenomenen die daarmee te maken hebben, er wellicht aan vooraf gaan, zijn tasten, betasten, manipuleren en genieten. Bij al deze fenomenen is er volgens Levinas sprake van soorten afstand.
Afstand is er al in de genieting. Daarbij is het subject in zijn element, zonder erin op te gaan. Een andere, wellicht grotere afstand werkt ten opzichte van de kenwereld. Deze wordt denkbaar naargelang het subject er zijn kenvermogens op uitleeft. Bij het in aanraking komen met een Andere — dat zijn Anderszijn behoudt zonder van zijn kant het subject te overweldigen — wordt het subject ten diepste geraakt, in een uiterste — of innigste — nabijheid. Toch is zelfs dan geen aangrenzendheid aan de orde. In de nabijheid ten aanzien van wie mijn naaste is — al is het ook de eerste de beste — blijft, of groeit een afstand, die met geen menselijke maatstaf meer meetbaar is: oneindigheid.
In diepgaand onderzoek, zowel van de westerse filosofie als van het joodse denken en aan de hand van tal van concrete menselijke, lichamelijke fenomenen, komt Levinas tot een metafysica van de-een-voor-de-ander, waarin de eenheid, de totaliteit van het zijn — van al wat is — wordt doorbroken. Zo baant het goede zich een weg in ons.

Van die dingen dus. Een werkgroepje zou hierop, met behulp van wat nadere informatie over Levinas — en stukjes tekst — kun

HC archief
Wim Laumans

nen reflecteren, ervaringen uitwisselen en studeren. Betrokkenheid bij en enige ervaring met de haptotherapie, en belangstelling zijn vereist, specifieke filosofische voorkennis niet. Inmiddels is gebleken dat ook in de Bewegingswetenschap belangstelling opkomt. Drs. Peter Hey, die in dat vak werkt (vakgroep Theorie en Geschiedenis), vertelde dat er grote interesse is voor vragen rond 'aanraken en aangeraakt worden', waar onder andere Buytendijk al jaren geleden onderzoek naar deed. Hij wil graag in een te vormen werkgroep participeren.

Ab Kalshoven

Inlichtingen en opgave bij:
Eva Huisingh
Elzenlaan 26
1865 BM Bergen aan Zee
tel.: 02208-96422

Aankondiging

reserveer vrijdag 26 oktober 1990
Instituut Troost

plaatsing naar volgorde van binnenkomst
maximaal 60 personen

vooropleiding haptonomie vereist
geen telefonische correspondentie

schriftelijke aanmelding onder vermelding
van 26 oktober 1990 naar:

Instituut T.Troost
Mathenesserlaan 251
3021 HD Rotterdam

HC archief
Wim Laumans

Kort nieuws

In memoriam prof. J. Groen [1]

Op 16 juli 1990 overleed prof.J. Groen op 86-jarige leeftijd. Hij was een markante persoonlijkheid in de Nederlandse geneeskunde. Door zijn joodse achtergrond werd hij tijdens de Duitse bezetting ontslagen als chef de kliniek in het Wilhelmina Gasthuis te Amsterdam. Daardoor was hij gedwongen zijn praktijk te beperken tot het behandelen van enkele zieke onderduikers. Door gesprekken met deze patiënten begon hij als één van de eersten te zoeken naar wetmatige verbanden tussen emotie en ziekte. Dit werk vormde het uitgangspunt voor het latere psychosomatisch onderzoek met Bastiaans, Barendregt en anderen.
Groens credo was: *de invloed van emoties op lichamelijke functies en ziekten dient met wetenschappelijke strengheid te worden onderzocht.* In veel ideeën was hij zijn tijd vooruit en bovendien was hij wars van ieder medisch dogma, waardoor hij nogal eens in aanvaring kwam met de gevestigde medische orde, maar tegelijkertijd bewondering oogstte van studenten en jonge artsen. Al rond 1950 hanteerde hij bijvoorbeeld de opvatting, dat in een team verpleegkundige, diëtist, analist, fysiotherapeut en arts even belangrijk waren. De patiënt als zieke en als mens stond bij hem centraal. Hoe belangrijk de patient voor hem bleef, bleek ook op zeer gevorderde leeftijd toen hij, zelf inmiddels patiënt met ernstige doofheid geworden, voorlichting daarover aan anderen gaf. Ik heb hem zo op een middag meegemaakt in een uitermate gemêleerd gezelschap van gezinsverzorgsters, maatschappelijk werksters, fysiotherapeuten, wijkverpleegkundigen, artsen, psychologen en veel min of meer dove bejaarden en hun familieleden. Hij sprak daar temidden van een ongelooflijke hoeveelheid toeters, bellen, apparaten en microfoons. En

[1] *(Ned. Tijdschrift v. Geneeskunde 1990; 134, nr. 30.)*

HC archief
Wim Laumans

iedereen hing aan zijn lippen. Hij speelde de volmaakte driedubbelrol van patiënt, leermeester en wetenschappelijk onderzoeker. Hij beschouwde ijdelheid als de belangrijkste oorzaak van het ondoelmatig gebruik van gehoorapparaten, een begrijpelijke houding voor iemand die altijd de luistervaardigheid heeft beklemtoond van artsen en therapeuten en het belang van het voeren van gesprekken met patiënten.
Groen was een universeel mens, een groot arts en een kenner en bewonderaar van Spinoza. Sub specie aeternitatis, in het licht van de eeuwigheid.....

juli 1990
Mia F.W.van Luttervelt

Extra algemene ledenvergadering

Op **8 november** zal er, voorafgaande aan de lezing, een korte algemene ledenvergadering worden gehouden, waarop een aantal kandidaten voor het bestuur zullen worden voorgedragen te weten: Gert Kladder voor de functie van secretaris en Hans ter Keurs en Rens Henquet als commissarissen.
De vergadering vindt plaats een half uur voor de aanvang van de lezing over gezins- en relatietherapie, in de Brabant-zaal in Hoog Catharijne te Utrecht.

Ongewenst gedrag

Voor u gelezen in *Fysiovisie*, juli/augustus 1990, maandblad voor leden ven het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie en lidverenigingen, de Vereniging van Vrijgevestigde Fysiotherapeuten en de Landelijke Vereniging van Fysiotherapeuten in Dienstverband.

De Commissie van Toezicht, inzake het 'Gezamenlijk Reglement Tuchtrechtspraak' van het KNGF, VVF en VMFV — hierna te noemen de Commissie — heeft kennis genomen van een klacht van:
Mevr.X,
wonende te Y
- klaagster -
raadsvrouw mr.Z.
tegen:
Dhr.A.
wonende te B
fysiotherapeut, lid KNGF,
- verweerder -
raadsman mr.C.

Korte samenvatting van genoemde publikatie
Klaag- en verweerschrift zijn van september/oktober 1989.

De klacht
Verweerder heeft klaagster gedurende een langere periode, in een behandelsituatie, tegen haar wil

HC archief
Wim Laumans

sexuele contacten opgedrongen. Klaagster zat in een afhankelijkheidspositie, waarbij de intimiteiten uitgegroeid zijn tot een sexuele relatie, waartoe het initiatief van verweerder uitging.

De Commissie van Toezicht van KNGF, VVF en VMFV oefent tuchtrechtspraak uit op basis van de handhaving van gedragsregels voor fysiotherapeuten. Als iemand van oordeel is dat een fysiotherapeut de gedragsregels overtreedt, kan een klacht worden ingediend bij de Commissie van Toezicht. De Commissie kan in haar beslissing bepalen dat de uitspraak wordt gepubliceerd. Dat zal het geval zijn als de uitspraak ook voor andere beroepsgenoten relevant is. Gezien het herhaald voorkomen van een klacht, zoals hier geuit, is de relevantie duidelijk aanwezig.

Het verweer

Ten stelligste wordt betwist dat er sexueel verkeer heeft plaats gevonden. Ook zijn er daartoe geen initiatieven genomen.

De behandeling

Klaagster kwam in 1982 na een hernia-operatie voor kortdurende fysiotherapie in behandeling bij verweerder. In 1984 volgde een jaar intramurale behandeling. Daarna werd klaagster in 1985 en 1986 opnieuw door verweerder kortdurend behandeld. In januari 1987 werd in overleg met klaagster en haar huisarts besloten tot een andere aanpak wegens persisterende klachten met een sterk psycho-somatische achtergrond. De behandeling werd in april 1988 na overleg met andere hulpverleners gestaakt.

De zienswijze van de commissie

De Commissie staat voor een dilemma: klaagster stelt geslachtsgemeenschap, maar kan zulks niet bewijzen;
Verweerder ontkent, maar kan zulks niet aantonen.
Er volgen dan een aantal overwegingen van de Commissie, die o.a. vaststelt dat '...het gedrag van de verweerder, ...hoe goed bedoeld ook, ...(bij klaagster) de indruk heeft kunnen wekken, dat de tussen hen bestaande patiënt-therapeut relatie was uitgegroeid tot een intieme vriendschapsrelatie. Dit werd voor haar nog eens bevestigd door een blijkbaar voor meerderlei uitleg vatbare haptonomische aanpak.'

Ten overvloede overweegt de Commissie het navolgende:

Een fysiotherapeutische behandeling dient zodanig te worden uitgevoerd dat er bij de patiënt geen twijfel kan ontstaan over de bedoeling van de therapeut. Kennelijk biedt echter de haptonomie — zoals in het onderhavige geval op de betreffende patiënte toegepast — zoveel interpretatieruimte,

HC archief
Wim Laumans

dat gemakkelijk een ernstige discrepantie kan ontstaan tussen de therapeutische intentie en de beleving door de patiënt. Het verdient dan ook dringend aanbeveling om m.b.t. deze therapie binnen de beroepsgroep zodanig beperkende en niet voor meerderlei uitleg vatbare grenzen te formuleren, dat de patiënt zich ten alle tijde verzekerd kan weten van de goede trouw van de therapeut.

Resumerend kan gesteld worden dat tijdens de procedure niet is gebleken dat verweerder zich schuldig heeft gemaakt aan de feitelijke klacht. Wel is gebleken dat hem op ander punten zodanig gedrag verweten kan worden, dat dit het opleggen van een maatregel rechtvaardigt.

De Commissie oordeelt het overtreden van de grenzen van de fysiotherapie (art.2) ernstig genoeg om de maatregel van berisping op te leggen.

De beslissing
De klacht wordt - als zijnde onbewezen - ongegrond verklaard.
Legt aan verweerder de maatregel van berisping op.

Commentaar

De Nederlandse Vereniging voor Haptonomie is géén beroepsvereniging. Zij is een vereniging die de communicatie bevordert tussen hen die in de haptonomie zijn geïnteresseerd en/of opgeleid. Dat maakt een Reglement Tuchtrechtspraak onmogelijk. Om dezelfde reden heeft de NVvH tot op heden ook geen Ethische Commissie. De discussie daarover is gaande. Wel werden in 1989 drie conferentieavonden en een workshop georganiseerd rond het thema sexualiteit en sexueel misbruik door hulpverleners.[1] Regelmatig werd daarbij verwezen naar het G.H.I.-bulletin.[2]
De Academie voor Haptonomie en Kinesionomie heeft inmiddels een — summiere — brochure *Ethische Aspecten*[3] uitgegeven. Het standpunt van de

---

[1] Joost Leonhard, *Helderheid begrensd*, Haptonomisch Contact, 1989 nr.1.

[2] Het G.H.I.bulletin, het groene boekje 'Sexueel Misbruik door hulpverleners' is verkrijgbaar bij de Inspectie voor de Volksgezondheid.

[3] Prof.dr.J.J.Dijkhuis, *Haptonomische scholing en ethische aspecten van de praktijk*, Stichting Academie voor Haptonomie en Kinesionomie, Doorn 1989.

HC archief
Wim Laumans

Academie is, dat de bezitter van de alpha-acte onderworpen blijft aan de gedragsregels die gelden voor zijn eigen beroep, en dat hij dienovereenkomstig beoordeeld dient te worden, zoals in het bovenstaande geval ook is gebeurd. Datzelfde geldt voor psychotherapeuten, logopaedisten etc. De ontwikkeling van haptotherapie als afzonderlijk beroep, te situeren tussen fysiotherapie en psychotherapie, is nog niet afgerond. Zodoende is er ook nog geen gedragscode voor haptotherapeuten, al is een aantal mensen, al of niet met een voltooide beta-opleiding, als zodanig werkzaam. Ook zijn de verschillende beroepen lang niet altijd gemakkelijk van elkaar af te grenzen door hun verschillende invalshoeken.

Vooralsnog lijkt het wenselijk, dat iedere therapeut nog eens grondig kennis neemt van de gedragsregels voor zijn eigen beroep, zoals omschreven door zijn beroepsvereniging.
Verder verwijs ik naar het artikel *Begeleiding en Ethiek* van Sporken,[4] ook al is dit artikel op een aantal punten voor discussie vatbaar.
Telkens opnieuw blijkt dat sexualiteitsproblemen in de patiënt-therapeut relatie terug te voeren zijn tot problemen in overdracht en tegenoverdracht. Een verdere verdieping in dat onderwerp lijkt ook voor de niet-psychotherapeuten onder ons gewenst.

Tot slot herhaal ik een aantal grondregels, zoals die door de inmiddels oud-rector van de Academie Willem Pollmann-Wardenier op één van bovengenoemde conferentieavonden werden geformuleerd:

- De cliënt bepaalt zelf de grenzen in de geaccepteerde belasting en in het ervaren van de nadering als wordende een sexuele toenadering.
- Elke machtsuitoefening in de therapie is uit den boze.
- Indien van sexuele toenadering sprake is, dient de therapeutische relatie te worden afgebroken.
- Elke vorm van sexuele toenadering in de therapie is ontoelaatbaar.
- Indien van sexuele toenadering sprake is geweest, dient er opvang en verdere hulpverlening plaats te vinden voor zowel de cliënt als de therapeut.

[4] Prof.dr.P.Sporken, *Begeleiding en Ethiek, mede met het oog op de haptonomie,* Ned.T.Fysiotherapie juli/aug.1987.

HC archief
Wim Laumans

Uit bovenstaande publikatie blijkt niet of er in dit geval van opvang en verdere hulpverlening van cliënt en therapeut sprake is geweest. Wel is de zaak kennelijk dusdanig geëscaleerd, dat verweerder het mikpunt werd van acties door klaagster. Aan deze acties kwam pas een einde na een dreigend kort geding tegen klaagster en juridische bemiddeling. Deze escalatie had mogelijk voorkomen kunnen worden indien in een eerder stadium zowel voor de cliënte als voor de therapeut de mogelijkheid had bestaan om middels een klachtenprocedure c.q. supervisie begeleiding door een vertrouwenscommissie van wijze lieden of één vertrouwenspersoon te vragen in een voor beiden moeilijke situatie.

Iedere tuchtzaak is er één teveel en van iedere tuchtzaak kan zoveel worden geleerd, dat een identieke zaak in de toekomst hopelijk kan worden voorkomen. Publikatie, ook in dit tijdschrift, kan daartoe bijdragen. Vandaar dit artikel, met commentaar.

18 augustus 1990
Mia F.W. van Luttervelt

RU Groningen: lezing Haptonomie.

Op 20 september a.s organiseert Studium Generale Groningen een lezing over haptonomie, onder de titel: 'Haptonomie en gezondheidszorg; een gevoelvolle combinatie?'. Mevrouw M.C. de Wolf, rector van de Academie voor Haptonomie in Doorn en mevrouw E. de Graaf, fysiotherapeute en othopedagoge en werkzaam in een revalidatiecentrum, bespreken daarin het volgende thema: Kunnen haptonomische inzichten een bijdrage leveren aan de directe patiëntenzorg?
De lezing begint om 20.00 uur en vindt plaats in de Andrea Elkenbrachtzaal van de afdeling Muziek van de Rijkshogeschool. Deze is gevestigd aan de Veemarkt 76 in Groningen.

Suzanne Herlaar
Studium Generale Groningen
Tel.: 050-635460/61

HC archief
Wim Laumans

Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

AANMELDINGSFORMULIER

Naam: man/vrouw

Adres:

Postcode: Plaats:

Beroep:

Opleiding haptonomie afgerond in 19..... te .....

meldt zich aan bij de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie als (s.v.p. aankruisen wat van toepassing is):

O Gewoon lid

O Aspirant lid, studerend aan de opleiding voor Haptonomie te .....

O Belangstellend lid

Dit formulier volledig ingevuld opsturen naar:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29
7414 HZ Deventer

De kosten van het lidmaatschap zijn inclusief toezending van het tijdschrift en bedragen *f*90,- voor 1990.

Wilt u met betalen wachten totdat u een accept-giro toegestuurd krijgt.

Datum: Handtekening:

HC archief
Wim Laumans

MUTATIEFORMULIER

Naam: man/vrouw

Vorig adres:

Nieuw adres:

Postcode: Plaats:

Datum van wijziging:

Heeft zich aangemeld (s.v.p. aankruisen wat van toepassing is) als:

O Gewoon lid
O Aspirant lid
O Belangstellend lid

en wil dat veranderen in .....

Zegt het lidmaatschap op met ingang van.....
(s.v.p hieronder de reden vermelden)

Dit formulier volledig ingevuld toezenden aan:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29, 7414 HZ Deventer

Datum: Handtekening:

HC archief
Wim Laumans

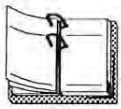

Agenda 1990

SEPTEMBER

20	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
	rest.Hoogbrabant Brabant zaal[1] Hoog-Catharijne in Utrecht	Is de therapie Humane Bewegingsfunctionaliteit een vorm van Haptonomie? door C.G de Graaf en A.J.A Verbeek	20.00 Introducé's welkom
20	Rijkshogeschool Groningen, afd. Muziek. Andrea Elkenbrachtzaal. Veemarktstraat 76 Groningen	Haptonomie en gezondheidszorg; een gevoelvolle combinatie? Lezing door M. de Wolf en E. de Graaf.	20.00 (zie: Kort nieuws)

NOVEMBER

8	rest. Hoogbrabant[1] Brabant zaal Hoog-Catharijne in Utrecht	Algemene ledenvergadering	19.15
		Gezins- en relatietherapie door Mw. Marian Ploegmakers	20.00 Introducé's welkom

[1] Parkeermunten à f 5,-, voor de parkeergarages onder het gebouw zijn verkrijgbaar bij de receptie

HC archief
Wim Laumans

DECEMBER

1	Ouwehands Dierenpark te Rhenen	Eerste Lustrumviering	16.00-24.00 (informatie op blz. 29)

HC archief
Wim Laumans

HET HOE EN WAT VAN BIJDRAGEN AAN DIT BLAD

Op deze bladzijde kunt u alle gegevens vinden over de kopij voor dit blad. Als er toch nog onduidelijkheden zijn, dan kunt u contact op nemen met Mia van Luttervelt, telefoon: 070 – 3500019. Zij beheert het secretariaat van de redactie.

- Voor de leesbaarheid en het verwerken van de tekst is machineschrift **noodzakelijk**. Kopij, getypt en indien mogelijk op diskette, kan worden gezonden naar de redactie van het tijdschrift. De redactie behoudt zich het recht voor kopij in te korten of niet te plaatsen. De sluitingsdatum voor de kopij voor het volgende nummer is **11 oktober 1990**.
- Een meer technisch verhaal (als u werkt met een tekstverwerker) met richtlijnen voor auteurs kunt u aanvragen bij het redactiesecretariaat.
- Hoe oorspronkelijker hoe liever. We willen graag weten wat uw ervaringen zijn in het haptonomisch werken; uw goede ervaringen, uw mislukkingen, frustraties, valpartijen en wat u maar wilt delen met anderen.
- Sommigen drukken hun gevoelens gemakkelijker uit in een gedicht, ook deze zijn van harte welkom.
- Als u citeert – omdat een ander het al mooi geschreven heeft – dan graag vermelding van de naam van de oorspronkelijke auteur en de plaats waar u het citaat vond.
- De redactie beoordeelt artikelen, behalve op goed taalgebruik, ook inhoudelijk. Relevantie, relatie met haptonomische aspecten en openheid zijn de belangrijkste criteria. Wanneer nodig, zal de redactie haar redenen duidelijk maken.
- Bij ingezonden brieven en commentaren dient u zicht te realiseren, dat dit een driemaandelijks tijdschrift is. Uw stukken hoeven geen 'eeuwigheidswaarde' te hebben, maar de tijd slijt.
- Voor suggesties en opmerkingen staan wij altijd open.
- Wellicht ten overvloede zij vermeld, dat die bijdragen, die niet voorzien zijn van naam en adres van de auteur – hoe briljant misschien ook – niet voor publikatie in aanmerking komen. Publikatie van anonieme brieven is uitsluitend mogelijk indien naam en adres van de auteur bij de redactie bekend zijn.
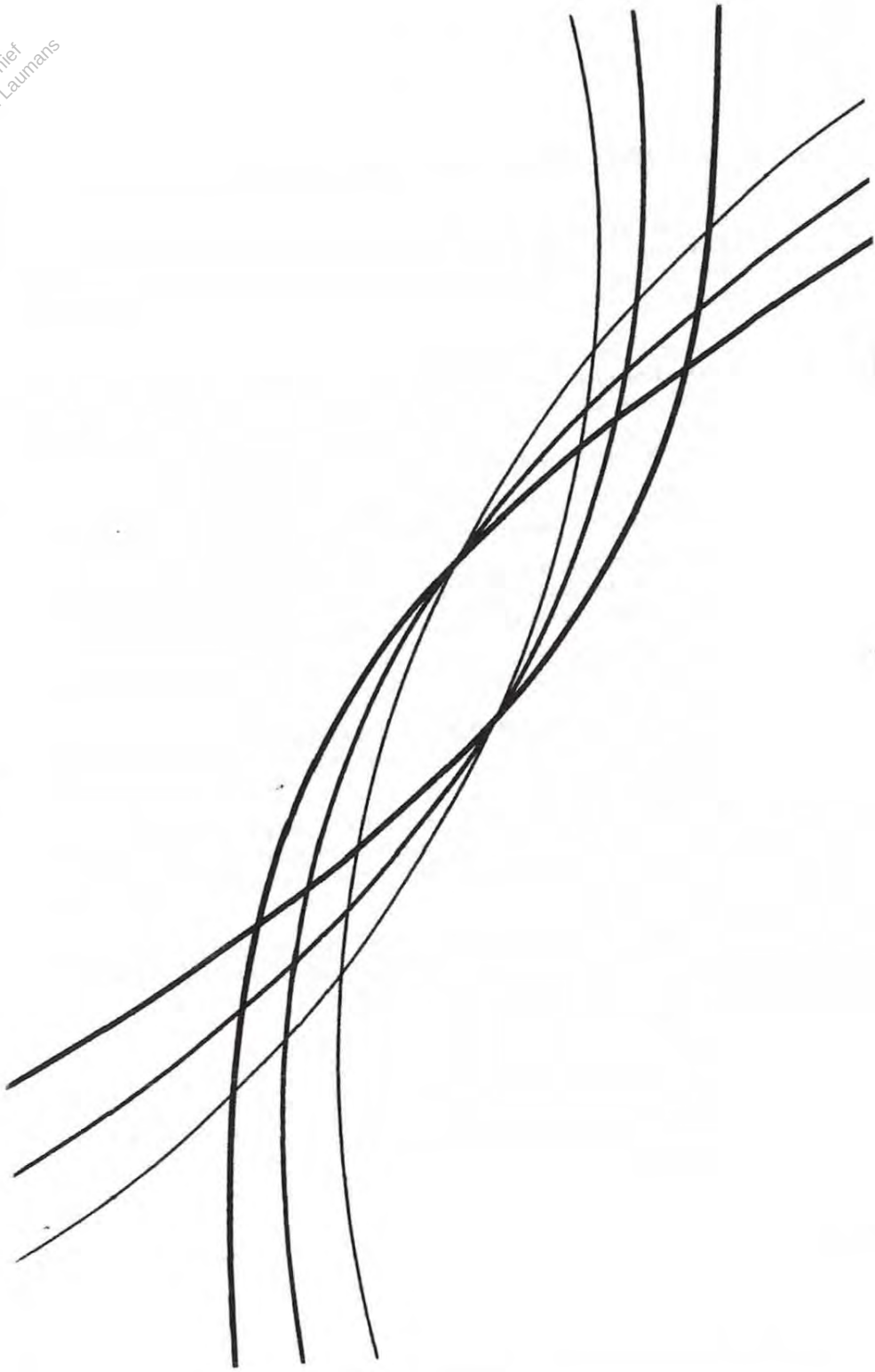
HC archief
Wim Laumans